

*Семенча І.Є.,
к.е.н., доцент
кафедра банківської справи
Мазуровська М.В.,
студентка V курсу, магістр
Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара*

СУЧАСНИЙ СТАН ПЛАСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

Розглянуто сучасний стан платоспроможності банків України. Запропоновано створення комплексу заходів по зменшенню впливу фінансової кризи в частині кредитного ризику.

Ключові слова: *платоспроможність, кредитний портфель, ліквідність, валютні надходження.*

Постановка проблеми. Погіршення фінансово-економічної ситуації в Україні, викликане низкою загальносвітових та внутрішньоукраїнських факторів, призвело до погіршення платоспроможності населення та фірм. Унаслідок цього протягом 2010-2011 років у більшості банків спостерігається погіршення рівня сплати платежів за наданими позиками. Перш за все, це стосується валютних позик, наданих позичальникам без постійних валютних надходжень, переважно фізичним особам, що взяли позики в доларах на умовах іпотеки або на придбання автомобіля, але дохід отримують у гривнях. Унаслідок послаблення курсу гривні до долара та відсутності приросту доходу їх можливості щодо погашення позик значно погіршились. Як наслідок, банки недоотримують доходи, погіршується якість їх кредитного портфеля та рівень ліквідності. Ці явища погіршують стабільність роботи банківської системи України, зменшують обсяги кредитування економіки; негативно впливаючи на її розвиток. Низька якість кредитного портфеля, або кредитний ризик банку розглядається як показник якості всіх сукупних активів, оскільки кредити є найбільш ризиковою частиною активів банку. Тому оцінка якості кредитного портфелю є найактуальнішим питанням сьогодні для кожного банку.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Проблему банківського кредитування широко досліджували як вітчизняні, так і закордонні вчені, зокрема Барановський О., Бланк І., Богомолів А., Богомолів В., Вовчак О., Геєць В., Дробязко А., Поляк Н., Конавадзе І., Коваленко В., Терещенко О., Сивульський М., Полозенко Д., Крухмаль А., та інші. О. Барановський приділяв увагу проблемі припливу іноземного капіталу в банківську систему України. Дослідження стратегічних проблем управління інвестиційною діяльністю, здійснював І. О. Бланк. Проблемі вивчення банківських криз присвячено наукові праці І.А. Бланк, В.А. Богомолів, А.В. Богомолів, І.К. Кованкадзе, І.О. Макаренко, О. Терещенка.

Мета статті – виявлення причин неплатоспроможності банків та розробка комплексу заходів по зменшенню впливу фінансової кризи в частині кредитного ризику. Цьому сприяє недостатній контроль банків за якістю позик.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на призупинення багатьма банками операцій кредитування, питома вага проблемної заборгованості в кредитному портфелі банківської системи продовжує зростати. В зв'язку з вищезазначеним обрана для дослідження тема є актуальною.

Одним з показників, що характеризують фінансовий стан підприємства, є його платоспроможність. Вона трактується як можливість своєчасно погасити свої платіжні зобов'язання наявними грошовими ресурсами.

Оцінка платоспроможності здійснюється на основі характеристики ліквідності поточних активів, тобто часу, необхідного для перетворення їх у готівку [1].

Поняття кредитоспроможності містить у собі два принципових моменти: по-перше, прогноз платоспроможності клієнта за зобов'язаннями кредитного договору на найближчу перспективу, і, по-друге, ступінь індивідуального ризику банку, пов'язаного з можливим неповерненням конкретної позички конкретним клієнтом у терміни, зазначені в кредитному договорі.

Кредитоспроможність є властивістю суб'єкта-позичальника і характеризує ступінь його фінансового благополуччя, рівень менеджменту, його статус і найближчі перспективи розвитку фінансово-господарської діяльності [8].

Комплекс критеріальних складових кредитоспроможності позичальника містить у собі такі показники, як характер, здатність, грошові кошти, забезпечення, умови, контроль.

Характеристика клієнта включає в себе такі складові: кредитну історію клієнта, досвід інших кредиторів, пов'язаний з цим клієнтом, мета отримання кредиту, досвід клієнта в складанні прогнозів, кредитний рейтинг і наявність осіб, що ставлять другий підпис у кредитному договорі, або гарантів за кредитом [2].

Що стосується показників, які характеризують фінансовий стан, то в цьому випадку йдеться про необхідність оцінки того аспекту діяльності позичальника, який визначає, наскільки раціонально сформована структура джерел коштів, що використовуються у виробничому процесі, і, відповідно, наскільки ефективним є залучення банківських кредитів. Сьогодні з цією метою використовують показники, які не відображають реальної ситуації [4].

Показниками низької платоспроможності банків є наявність:

- недоімок з платежів до бюджету;
- простроченої заборгованості підприємства робітникам і службовцям із заробітної плати і прирівняних до неї платежів;
- непогашених у встановлений строк банківських кредитів;
- заборгованості працівникам за матеріальні цінності і послуги, не сплачені в строк.

Основними напрямками підвищення рівня платоспроможності банків є:

- зміна складу керівників банку та стилю управління;
- оптимізація дебіторської заборгованості;
- зниження витрат банку;
- обґрунтування необхідної чисельності персоналу;
- продаж зайвих матеріалів і залишків товарів;
- реструктуризація боргів перетворенням короткострокової заборгованості в довгострокові позики;
- удосконалення організації праці [10].

В умовах економічної кризи дана проблема тільки поглиблюється, адже ризик непогашення заборгованості за кредитними зобов'язаннями все зростає і кількість проблемних кредитів банків збільшується [12].

Проблемні кредити в більшості випадків не виникають несподівано. Існує достатньо ознак, які свідчать про те, що фінансовий стан позичальника погіршується і що наданий кредит може бути непогашений своєчасно. Для виявлення таких ознак використовується аналіз фінансової звітності позичальника, особисті контакти з позичальником, повідомлення третіх осіб, відомості з інших відділень банку. Оскільки виникнення проблемних кредитів тісно пов'язано із підвищенням рівня кредитного ризику для банку, то і причини, що їх зумовлюють необхідно розглядати у взаємозв'язку із джерелами виникнення кредитного ризику [5].

Фактори, що призводять до виникнення проблемних кредитів умовно можна згрупувати наступним чином [13].

Зовнішні фактори (некеровані, на які банк не може впливати і має пристосовуватися):

– фактори, пов'язані із зовнішнім щодо банку середовищем:

1) погіршення макроекономічної кон'юнктури й ділової активності у галузях, де клієнтом здійснюються ділові операції;

2) негативні (для боржника) зміни економічного законодавства й політичної ситуації;

– фактори, пов'язані з діяльністю позичальника:

1) слабкий менеджмент на підприємстві;

2) нездатність боржника створити у визначений час адекватний грошовий потік у зв'язку з непередбаченими змінами в діловому, економічному і політичному оточенні;

3) зниження якості продукції, роботи, прорахунки у маркетинговій політиці;

4) послаблення контролю за станом фінансів, що виявляється у зростанні дебіторської заборгованості, невірних витрат тощо.

Можливості управління зовнішніми факторами обмежені, але завдяки своєчасним заходам банк може до певної міри пом'якшити їх вплив та уникнути значних збитків.

Як свідчить практика, проблемні кредити виникають переважно внаслідок причин, пов'язаних із боржником і його фінансовими можливостями. Проте, в період кризи багато позичальників не повертають кредити не тільки тому, що не мають можливості, а і тому, що не бажають цього робити. В таких випадках банк змушений звертатися до суду. Такій поведінці позичальників сприяють періодичні чутки про те, що якийсь банк програв справу, і позичальникові вже не треба виплачувати свій кредит. Авторами цих чуток є організації, які прагнуть привернути якомога більше клієнтів, обіцяючи позбавити їх від кредитного тягаря. На перевірку всі ці чутки виявляються безпідставними [6].

На ринку юридичних послуг з'явилась чимала кількість шахраїв, які пропонували за плату провести процедуру банкрутства боржника. За невелику плату (або велику, якщо клієнт демонструє повне нерозуміння ситуації) юридична фірма обіцяє визнати кредитний договір недійсним, тим самим звільнити від сплати тіла і відсотків за кредитом. Ця практика існувала по всій країні, проте частіше цією схемою скористалися у великих містах: Києві, Донецьку, Дніпропетровську, Запоріжжі. З початку 2010 року спостерігався спад активності цих так званих «антиколекторських компаній», що було зумовлене відсутністю позитивної практики. Всі схеми визнання фізичної особи банкрутом, визнання кредитного договору недійсним і тому подібне виявилися недієздатними [7].

Внутрішні фактори (керовані) – група факторів, що залежать від кредитної діяльності банку та відображають його кредитну політику:

– неправильна оцінка ризиків, пов'язаних з позичальником;

– кредитування інсайдерів та самокредитування;

– прагнення заробити прибуток за будь-яку ціну;

– недостатня інформація в кредитній справі;

– відсутність задокументовано визначених умов надання, погашення кредитів та стягнення боргів;

– відсутність належного нагляду за старими, добре відомими позичальниками;

– покладання на усну інформацію, яку надає позичальник, замість письмових фінансових даних;

– відсутність належного контролю за процесом кредитування;

– ігнорування можливого негативного впливу стадій ділового циклу;

– надання кредиту на спекулятивні цілі;

– надання кредитів під заставу, яку важко реалізувати;

– надання кредитів без забезпечення;

– відсутність перевірки гарантів та поручителів;

– видача кредитів на погашення інших кредитів;

– порушення принципів кредитування;

– кредитування, що базується на майбутніх подіях;

- надання значних сум одному позичальнику, одній галузі, спорідненим позичальникам;
- занадто оптимістичний підхід до пояснення недоліків на підставі успішного подолання важких ситуацій у минулому [3].

Слід зазначити, що фактори, які мають зовнішній характер, пов'язані з можливістю виникнення проблемних кредитів через дії, які не залежать від діяльності персоналу кредитного підрозділу банку. Позичальник може не повернути кредит незважаючи на сумлінне виконання обов'язків співробітниками банку. Проте, фактори, які мають внутрішній характер, пов'язані насамперед з помилками персоналу, що допущені під час оформлення кредитної документації, при оцінці кредитоспроможності позичальника, порушеннями вимог посадових інструкцій, помилками під час процесу кредитування. Крім того, внутрішні фактори, що спричиняють появу проблемних кредитів, залежать від організації кредитної діяльності банку, методів оцінки кредитного ризику та відображають його кредитну політику [11].

Повернення банками синдікованих кредитів свідчить, що установи володіють певним запасом фінансової міцності.

Першим банком, що оголосив дефолт за зобов'язаннями, став банк "Фінанси та Кредит", який у березні 2009 року не зумів повністю розрахуватися за синдікованою позикою у розмірі 70 мільйонів доларів, організаторами якої були Standard Bank, Raiffeisen Zentralbank та "Банк ВТБ".

Для врегулювання ситуації банк "Фінанси і кредит" залучив у якості консультанта процесу реструктуризації зовнішніх боргів міжнародний банк Morgan Stanley.

Проте більшість експертів відзначають негативний вплив березневого дефолту на довіру іноземних кредиторів до українських банків.

За словами директора департаменту інвесткомпанії Dragon Capital Андрія Дмитренка, домовлятися про реструктуризацію синдікованого кредиту на 50 мільйонів доларів з погашенням у червні змушені також менеджери ПУМБа.

Таблиця 1

Погашення синдікованих кредитів найбільшими банками України в період фінансової кризи

Дата погашення	Банк-боржник	Сума боргу, мільйонів доларів	Стан погашення боргу
Листопад-2008	Райффайзен Банк Аваль	200,0	виплатив, є зовнішня іноземна підтримка
	Надра Банк	130,0	виплатив, введена тимчасова адміністрація, домовляється про реструктуризацію боргів
	ПУМБ	90,0	виплатив, домовляється про реструктуризацію боргів
	Кредитпромбанк	70,5	виплатив, домовляється про реструктуризацію боргів
Грудень-2008	Укрсоцбанк	200,0	виплатив, є зовнішня іноземна підтримка
	Сведбанк	55,0	виплатив, є зовнішня іноземна підтримка
Березень-2009	Приватбанк	200,0	виплатив
	"Фінанси та кредит"	70,0	не виплатив, домовляється про реструктуризацію боргів
Квітень-2009	Райффайзен Банк Аваль	500,0	виплатив, є зовнішня іноземна підтримка
	Укрексімбанк	345,0	виплатив, є державна та зовнішня іноземна підтримка
	"Форум"	115,0	виплатив, є зовнішня іноземна підтримка

Продовження табл. 1

Травень-2009	Укрсиббанк	250,0	виплатив, є зовнішня іноземна підтримка
	"Південний"	46,0	виплатив
Червень-2009	Сведбанк	67,5	виплатив, є зовнішня іноземна підтримка
	ПУМБ	50,0	не виплатив, домовляється про реструктуризацію боргів
	Райффайзен банк Аваль	83,5	виплатив

Для решти банків, що зуміли вчасно розрахуватися з кредиторами, наслідки такої пунктуальності виявилися різними.

Одні продовжують заявляти про фінансове благополуччя, інші взяли курс на реструктуризацію зовнішньої заборгованості, а в деяких уже працює тимчасова адміністрація НБУ, робота якої може закінчитися як рекапіталізацією, так і ліквідацією установи.

Банки, які продовжують демонструвати фінансову стабільність, в першу чергу завдячують істотній зовнішній підтримці іноземних інвесторів, потужних вітчизняних промислово-фінансових груп або держави.

Більшість таких умовно-надійних установ перейшли з синдікованих ресурсів на субординовані борги власників та депозитні ресурси, надані материнськими банками.

Держбанки тримаються на плаву завдяки урядовій підтримці. Прямий - у вигляді поповнення статутного капіталу Ощадбанку, і опосередкованій - перший синдікований кредит у банківському секторі України з початку кризи був організований ЄБРР на 134,5 мільйона доларів для фінансування Укрексімбанку.

Зрозуміло, що така ситуація не може тривати вічно, і тільки швидке закінчення фінансової кризи здатне відвернути крах.

Частина банків, які ще на початку кризи успішно розраховувалися з кредиторами, заявили про реструктуризацію майбутніх боргів, тобто фактично визнали свою нездатність вчасно їх погасити.

У 2010 році найбільшими боржниками за єврооблігаціями є Укрсоцбанк - 400 мільйонів доларів, ПУМБ - 275 мільйонів доларів, Укрсиббанк - 200 мільйонів доларів, Надра - 175 мільйонів доларів, VABank - 125 мільйонів доларів, а також "Фінанси та кредит" та "Південний" - по 100 мільйонів доларів.

Крім цього, Райффайзен банк Аваль повинен повернути синдікований кредит на 116,5 мільйона доларів.

Кінець 2011 року та початок 2012 року, період, на який у передкризові часи поклалися великі футбольно-інвестиційні надії, відзначиться черговим піком банківської заборгованості.

Саме тоді прийде час розплачуватися з власниками єврооблігацій Укрсиббанку - два випуски по 250 і 500 мільйонів доларів, Альфа-банку - 250 мільйонів доларів, Укрексімбанку та Приватбанку - по 500 мільйонів доларів.

Починаючи з 2013 року, обсяги сум, які доведеться повертати, стрімко падають, хоча віддавати існуючі борги деякі банки будуть до 2018 року.

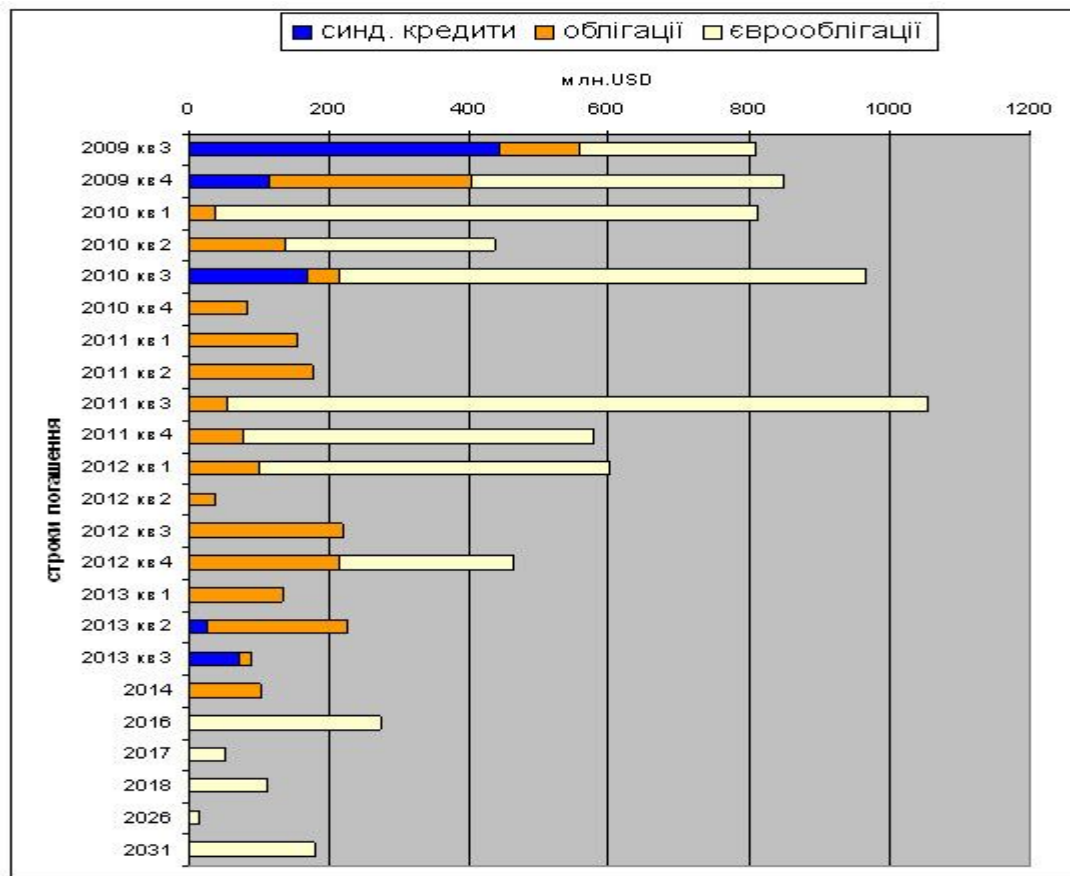

Рис. 1. Погашення основної суми боргу тридцятьма найбільшими банками України

У найбільш песимістичному варіанті розпочнеться чергова хвиля відпливу іноземного капіталу, що негайно позначиться на стані платіжного балансу, а отже, загрожуватиме девальвацією гривні.

Мінімізація наслідків боргової банківської кризи залежить від переконливості доказів боржників щодо реструктуризації, яка заздалегідь не вигідна кредиторам, а також від успішності рекапіталізації проблемних установ, що неоднозначно сприймається представниками розбалансованої державної влади [14].

На мою думку, по зменшенню впливу фінансової кризи в частині кредитного ризику, банки повинні створити наступний комплекс заходів:

- оформлення додаткового ліквідного забезпечення;
- перегляд діючих заставних дисконтів;
- перегляд, закриття лімітів на банки-контрагенти;
- припинення спекулятивних операцій з купівлі-продажу цінних паперів, мораторій на придбання цінних паперів;
- припинення бланкового кредитування;
- скорочення діючих кредитних лімітів, лімітів повноважень, введення мораторію на проведення кредитно-інвестиційних операцій по всій системі Банків;
- впровадження схем лояльності до позичальників в яких виникли фінансові труднощі.

Якщо банки будуть виконувати свої зобов'язання перед клієнтами, будуть виконуватись всі економічні нормативи Національного банку України, створяться передумови для повної нормалізації роботи Банків та поновлення бізнесових напрямків роботи та відновлення платоспроможності Банків.

Список використаних джерел:

1. Барановський О. Проблемні банки: виявлення і лікування / Барановський Олександр / Вісник НБУ. – К., 2009. – № 11. – С. 18-31.
2. Безкоровайний Є. О. Методичні основи аналізу банківського кредитування фізичних осіб. / Економіка. Фінанси. Право. – 2008. – №9. – С.19-24.
3. Бірюков О.М. Правове регулювання ліквідації неспроможних банків: проблеми і шляхи їх розв'язання / Вісник господарського судочинства –2009. – №3. – С. 124-128.
4. Бугель Ю.В. – Вплив проблемних активів на стабільність формування банківської системи України / Науковий вісник НЛТУ України. –2010. – Вип.20.5, – С. 251-258.
5. Кльоба В.Л. Ситуаційний центр управління проблемною заборгованістю за кредитними операціями [Текст] / В.Л.Кльоба // Науковий вісник НЛТУ України. – К. – 2009. - № 19.9. – С. 176-184
6. Кот О. Прогнозування фінансового стану банків з метою попередження їх банкрутства // Вісник НБУ. – 2008. – № 3. – С. 34-39.
7. Лобач О.М. Кредитори банку у відносинах неспроможні / О.М.Лобач // Наукові записки: Юридичні науки. – 2008. – том 77. – С. 82-86.
8. Нескородєва І.І., Чувакова А.А. Удосконалення механізму оцінки кредитоспроможності позичальника банку з використанням метода нечітких множин // Вісник економіки транспорту і промисловості, № 28, 2009 рік.
9. Петров Д. Управління кредитними ризиками, як інструмент боротьби з виникненням проблемної заборгованості / Банківський менеджмент. –2010. – №9. – С. 25-31.
10. Попадюк Т.В. Фінансовий стан па платоспроможність підприємства. К. 2010. – С. 25-29.
11. Рекапіталізація без виходу. Боротьба за спасіння українських банків та кредит МВФ тільки призводять до банкрутства. / Коментарі. – 2009. – №4. – С. 1-3.
12. Хімчук Г.О. Аналіз методів управління проблемними позиками банків країн СНД [Текст] / Г.О. Хімчук // Всеукраїнський науково- виробничий журнал «Сталий розвиток економіки». – 2009. – С. 155-159
13. Сайт НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
14. Сайт Економічна правда / Час розплати: як банки повертатимуть зовнішні борги / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua>

СЕМЕНЧА И.Е., МАЗУРОВСКА М.В. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТИ БАНКОВ УКРАИНЫ

Рассмотрено современное состояние платежеспособности банков Украины. Предложено создание комплекса мер по уменьшению влияния финансового кризиса в части кредитного риска.

Ключевые слова: платежеспособность, кредитный портфель, ликвидность, валютные поступления.

SEMENCHA I.E., MAZUROVSKA M.V. THE MODERN STATE OF SOLVENCY OF BANKS OF UKRAINE

The current state of solvency of banks in Ukraine. Proposed creation of a package of measures to reduce the impact of the financial crisis in terms of credit risk.

Keywords: solvency, loan portfolio, liquidity, foreign exchange earnings.